

Romi i Romkinje – istinska europska manjina

Dr.sc. Jagoda Novak, konzultantica za program inkluzije Roma – UNICEF

Sudbina niti jednog naroda nije bez teških trenutaka, progona, ratova, kriza, suočavanja sa zločinima iz prošlosti. No, sudbina jednog europskoga naroda – romskoga, naročito je teška, pa i danas posebno pogađa pojedince koji rođenjem pripadaju toj etničkoj skupini. Stoga Romi i Romkinje zaslužuju našu posebnu pažnju.

Ukoliko upoznamo povijest Roma, ali i mehanizme kojima su oni u većini europskih zemalja bili stavljeni u neravnopravan položaj (u njemu su velikim dijelom još uvijek) spram većine od koje su odudarali, shvatit ćemo i neke obrasce i ponašanja koja kod Roma smatramo čudnim ili ih a priori osuđujemo. S druge ćemo strane moći osvijestiti naše predrasude i stereotipe koji su uvelike doprinijeli društvenom položaju Roma, i u konačnici promijeniti vlastito ponašanje. Neka ovaj tekst s jedne strane doprinese upoznavanju Roma, a s druge pokušaju da se svi mi stavimo u njihovu društvenu, kulturnu i ljudsku poziciju.

Malo o povijesti – da bismo razumjeli sadašnjost

Naziv *Romi* za pripadnike ove etničke zajednice možemo smatrati standardnim, budući da su ga prihvatile kao službeni udruge Roma te se uvriježio u većini službenih dokumenata Vijeća Europe i Europske unije. Riječ *Rom* (*Rrom*) na romskome jeziku (*romani chib*¹) znači jednostavno *čovjek*². Ova činjenica govori nam kako Romi su jedinstveni po tome što i na jezičnoj razini sebe doživljavaju ponajprije *ljudima*, a tek nakon toga pripadnicima neke nacije.

Mitologija i običaji Roma čine pravu riznicu za sve ostale euroazijske narode, a sadrže elemente indijske, perzijske, judeokršćanske, egipatske kulture te zoroastrizma.

Svi se znanstvenici³ danas slažu da je pradomovina Roma sjeverozapadna Indija, iz koje su krenuli oko 1000. godine, najvjerojatnije progonjeni muslimanskim osvajanjima, ali i

¹ *Romani chib* u doslovnom prijevodu znači *romski jezik*, a najčešće se klasificira u skupinu *sjeverozapadnih ili središnjih indo-arijskih jezika* i dijeli se dalje na nekoliko osnovnih skupina dijalekata. No, oko polovina Roma u Hrvatskoj govori bajaškim jezikom, jednostavnim starorumunjskim govorom koji nema indo-arijanske korijene.

² Kajtazi, Veljko: *Romsko-hrvatski rječnik*, 2008

³ J-P Liegeois, J-P Clebert, A. Bartosz i M. Courthiade jedni su od najistaknutijih romologa u Europi danas.

unutrašnjim previranjima unutar kasti. Poslije se skupine Roma na putu k Europi granaju u nekoliko pravaca, plemena se dijele tako da sjeverna skupina kreće prema Armeniji i Rusiji, a južna se kreće uz tokove Eufrata i Tigrisa. Dio plemena južne skupine kretao se u smjeru Sirije, Egipta (vjerojatno uz sjeverozapadnu Afriku preko Gibraltara u Španjolsku – tzv. Gitani), a najveći dio njih preko Turske prelazi Bospor i tako dolazi u Europu⁴. Toj skupini pripadaju i potomci današnjih Roma u Hrvatskoj.

Romi su „stara“ nacionalna manjina na našim prostorima. Prvi pisani izvor o povijesti Roma u Hrvatskoj potječe iz 1362. godine, iz Dubrovnika, a već desetak godina poslije, 1373. godine, Romi se spominju u Zagrebu.⁵ Nalazimo u arhivskim spisima kako su zagrebački Romi trgovci, krojači i mesari, a u Dubrovniku žive u Gružu i znamo kako se već krajem 14. i u 15. stoljeća bave tradicionalnim romskim obrtima i glazbom. Obilježavalo ih je češće mijenjanje mjesta stanovanja, rasne razlike i specifična zanimanja kojima su se bavili, pa se već tada rađao stanoviti zazor kod većinskog stanovništva europskih zemalja. U 18. stoljeću austrougarske vlasti teže „ustrojiti“ život Roma pa im se nameću rigorozna pravila uglavnom s ciljem da prekinu do tada dominantan selilački, nomadski način života.

Velike romske skupine dolaze u Hrvatsku u 19. stoljeću iz Rumunjske, kada je ukinuto „ropstvo“ Roma u Rumunjskoj) i naseljavaju područje Međimurja i Podravine. To su preci današnjih hrvatskih Roma Bajaša. Za razliku od autohtonih Roma (koji govore *romani chib*), oni govore *ljimba d bjaš* (bajaški jezik), tj. oblik starorumunjskoga govora⁶, te uz već prisutne Kalderaše i Lovare čine jezgru današnjega romskog stanovništva u Hrvatskoj, kojem danas moramo pribrojiti i ono koje je u Hrvatsku imigriralo iz BiH, Srbije, Kosova i Makedonije.

Stradanja Roma u Drugom svjetskom ratu, koje je u sklopu nacističkih rasnih zakona provodila tzv. NDH, bila su stravičnih razmjera. Samo je od 1941. do 1945. pobijeno između 22.000 i 28.000 Roma, od čega trećina djece, većinom u koncentracijskom logoru Jasenovac⁷,

⁴ Hrvatić, Neven (2000). Povijesno-socijalna obilježja Roma u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, 9, br.2-3 (46-47), str. 251-266; Hrvatić, Neven (2004). Romi u Hrvatskoj od migracija do interkulturalnih odnosa, u: *Migracijske i etničke teme*, Institut za migracije i narodnosti, 20, br.4, str. 367-385

⁵ Riječ je o dubrovačkom trgovačkom spisu *Monumenta Ragusina*, III., 1895., str. 242 (Vukanović, 1983: 23), dok je *Povijesna spomenica slobodnog kraljevskog grada Zagreba iz 1885.*, J. K. Tkalčića, izvor u kojem se prvi put spominje podatak o Romima u Zagrebu.

⁶ Bajaški jezik, kojim danas govore Romi Međimurja, Baranje i okolice Siska (oko polovine Roma u RH), oblik je starorumunjskog, i sa standardnim je rumunjskim jezikom u sličnome lingvističkom odnosu kao što je jezik gradišćanskih Hrvata u odnosu na hrvatski standardni jezik.

⁷ Lengel - Krizman, Narcisa (2003). *Genocid nad Romima - Jasenovac 1942*. Jasenovac-Zagreb, Javna ustanova Spomen područje Jasenovac

u koji su doveli Rome s cijelog područja tadašnje države. Gotovo nijedan Rom koji je ušao u logor nije preživio, čime je ova zajednica u Hrvatskoj doslovce desetkovana.⁸ Nakon 1945. zajednica se polako revitalizira.

Sredina šezdesetih godina 20-tog stoljeća jest razdoblje u kojem se naglom urbanizacijom i industrijalizacijom svakodnevica nepovratno mijenja i tada se pokazuje iznimno težak socijalni položaj Roma. Promijenjeno društveno okruženje ostavlja Rome i Romkinje na rubovima društava – marginalizira ih. Većina je do danas ostala u siromašnim udaljenijim predgrađima velikih gradova, a dio ih se bavi sitnom preprodajom, trgovinom, sakupljanjem sekundarnih sirovina te prošnjom. Budući da im društvo nije adekvatno pomoglo da se prilagode brzo promjenjivim uvjetima, a da ujedno očuvaju svoj identitet već je od njih zaziralo, Romi dodatno siromaše u odnosu na ostatak stanovništva. Nestali su i „simbiotski“ kontakti Roma i lokalnog stanovništva dotad neophodni za život – usluga poput potkivanja i prodaje konja, raznih lončarskih i kovačkih zahvata, proricanja sudbine i drugih usluga koje su Romi nudili dotada većinom seoskome stanovništvu u zamjenu za hranu i novac. Posljedice modernizacije za Rome su vrlo ozbiljne: izolacija, život u romskom „getu“, ili seoskom udaljenijem naselju, slaba informiranost i obrazovanost u odnosu na izmijenjene potrebe tržišta, dugotrajna nezaposlenost i povećana razina sitnoga kriminaliteta, pojava različitih ovisnosti kao posljedice.

Najteži period za Rome bio je onaj u devedesetima kada su nestale i one malobrojne pozitivne prakse socijalističkog sustava da se Romi zapošljavaju u javnim poduzećima i da se socijalne službe ozbiljnije bave radom u zajednici. Šokantno je da Rome u čitavoj Europi u devedesetima pogađa gotovo dvostruka stopa isključenosti i nepismenosti no desetak godina ranije⁹. Obrazovanju, informiranju i ljudskim pravima Roma sustavno nitko ne pridaje pažnju, a situacija je u Hrvatskoj i lošija zbog objektivnih razloga - rata i poraća.

⁸ *Porajmos* ili *Samudaripen* naziv je za romska stradanja u vrijeme nacizma i obilježava se širom Europe kao *Međunarodni dan sjećanja na romske žrtve holokausta*, u sjećanje na 2. kolovoza 1944., kada je u samo jednu noć u koncentracijskom logoru Auschwitz ubijeno 2897 Roma.

⁹ Preliminarni rezultati terenskog istraživanja Pismenost odraslih u romskom naselju Piškorovec, REYN, mreža potpore romskoj djeci, 2015. govore o poraznim podacima upravo u generaciji Roma od 30-te do 40-te godine života, Rezultati istraživanja pokazuju da je 30% odraslih osoba potpuno nepismeno. Naime, obrazovanost je najslabija u roditelja koji imaju od 31 do 35 godina (45% posve nepismenih i 18% polupismenih roditelja), a slično je stanje u dobnoj skupini od 35 do 40 godina. Upravo su roditelji te dobi pohađali osnovnu školu ili trebali ići u predškolu u navedenom periodu demokratske tranzicije, sve do perioda kada je Hrvatska optužena za diskriminaciju u presudi Oršuš i dr. protiv Hrvatske, od 1989. do 2002. Ta je generacija ujedno najmanje motivirana za nastavak školovanja (manje od starijih Roma u naselju!), što može govoriti da je obrazovanje doživljeno kao vrlo negativno iskustvo, pa je odgovornost obrazovnog sustava i politike općenito izvjesna. Slični su trendovi iz devedesetih i u drugim istočnoeuropskim zemljama, Slovačkoj, Bugarskoj i Češkoj.

No, istovremeno se još od kraja sedamdesetih budi nacionalna i građanska svijest Roma¹⁰ i sve se češće organiziraju kroz civilno društvo. Brojne su i sve aktivnije nacionalne i međunarodne udruge Roma, a romskim se temama bave i ozbiljne organizacije za ljudska prava.

Novo i, nadamo se, najbolje razdoblje za život Roma u Hrvatskoj, ali i čitavoj Europi, počinje iza dvijetisućite godine. Donosioci odluka, prvenstveno Vlada, potaknuti dijelom EU-ovim integracijskim procesima i pritiscima različitih europskih institucija¹¹ i organizacija poput europske inicijative „Desetljeće uključivanja Roma 2005. – 2015“, a dijelom sve osmišljenijim potezima organizacija civilnoga društva i nezavisnih stručnjaka, počinju razumijevati rješavanje romskih problema kao političku zadaću i svojevrsno „vraćanje duga“ zajednici za stoljetnu marginalizaciju i diskriminaciju.

Ovo razdoblje karakterizira donošenje dvaju ključnih strateških dokumenata: Nacionalnog programa za Rome iz 2003. i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015., izbor prvog predstavnika Roma u Hrvatski sabor te paralelno ojačavanje zakonskog okvira koji zabranjuje diskriminaciju, prvenstveno Zakona o suzbijanju diskriminacije.¹² Spomenuti strateški dokumenti pokušavaju ponuditi konkretne mjere javnih politika uključivanja (integracije) Roma i poboljšanja njihova društvenog statusa, zadužujući institucije sustava za njihovu provedbu. Kajem 2012. donesena je nova Nacionalna strategija za uključivanje Roma 2013. - 2020. s Akcijskim planom, koja se oslanja na postojeće dokumente razvijajući ih i nadograđujući. Dosljedna je provedba na terenu i dalje izazov.

Romi danas u Hrvatskoj i Europi

Danas Romi žive u gotovo svim europskim zemljama i čine transnacionalnu etničku zajednicu od oko 11 milijuna ljudi u cijeloj Europi, od čega oko 6 milijuna u EU28¹³. Dio Roma se na

¹⁰ Prvi Svjetski kongres Roma održan je 8. travnja 1971. godine u Londonu, otkada datira i službena romska himna *Delem, Delem* i plavo-zelena zastava s prepoznatljivim romskim crvenim kotačem

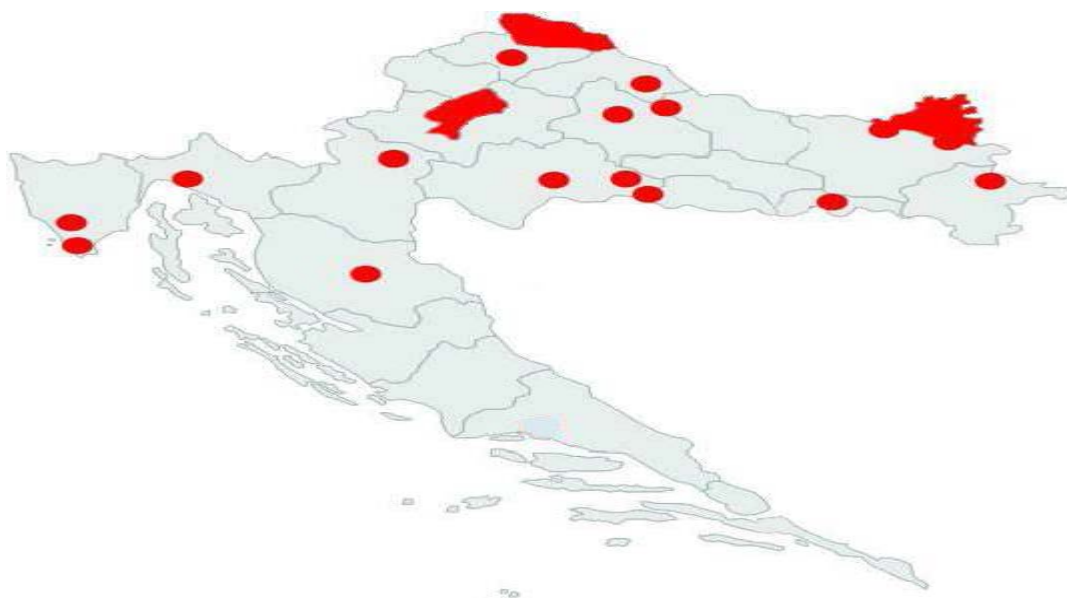
¹¹ Prvenstveno Vijeća Europe koje Rome priznaje „istinskom europskom manjinom“ u svojim dokumentima i politikama. Druga ključna institucija je Europski sud za ljudska prava koji je nakon dugogodišnjeg suđenja 2010. utvrdio kako je praksa smještanja Roma u odvojene romske razrede u Međimurju devedesetih do 2002. zapravo segregacija, tj. oblik diskriminacije. Naime, romska djeca u tim razredima ne dobivaju lošu kvalitetu obrazovanja što samo pogoršava njihove loše obrazovne startne pozicije, pa država i škole moraju naći druge načine da djeca nadoknade propušteno koje ne uključuju odvajanje, poput predškola, produženog boravka i dodatnog rada s djecom.

¹² Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12) i Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12).

¹³ Službene internetske stranice Vijeća Europe, svibanj 2015.

popisima stanovništva izbjegava izjašnjavati Romima, što djelomično leži u već opisanim uvjetima lošeg „imagea“ u društvu¹⁴. Uzroci neizjašnjavanja također su dijelom neriješena statusna pitanja - prebivalište, stalni ili privremeni boravak, državljanstvo. Romska zajednica u Hrvatskoj danas razmjerno je mala u odnosu na ostale zemlje srednje i jugoistočne Europe, ali broj Roma stalno raste. Službeno, prema Popisu stanovništva 2011., u nas ima 16.975 Roma (te dodatno 172 stanovnika koji se nazivaju Aškalijama, a koji se deklariraju i kao podskupina Roma porijeklom s Kosova). Po tom su podatku peta manjina po brojnosti u Republici Hrvatskoj, iza srpske, bošnjačke, talijanske i albanske. Neslužbeni podaci međutim govore o oko 35.000 do 40.000 Roma.¹⁵ Po neslužbenim procjenama značilo bi da je svaki stoti stanovnik RH Rom ili Romkinja.

Uz izuzetak Dalmacije, Romi žive u svim dijelovima zemlje. Naime, 30% od ukupnog broja Roma u Hrvatskoj živi u Međimurju, a slijede Zagreb sa 16%, Osječko-baranjska županija s 11%, Sisačko-moslavačka s 8% i Slavonsko-brodska sa 7%.

Karta: područja s najvećom koncentracijom romskog stanovništva u RH, prema Popisu stanovništva 2011

¹⁴ U kolovozu 2010. kabinet francuskog predsjednika Sarkozyja deportirao je avionom oko 8000 Roma iz Francuske u zemlje Europske unije iz kojih su pristigli, argumentirajući taj potez neriješenim statusnim pitanjima Roma (državljanstvo, stalni boravak). To je izazvalo burne reakcije javnosti, kao i reagiranja institucija EU-a, odnosno ultimatum da Francuska žurno uskladi svoje zakonodavstvo i praksu s Europskim propisima o slobodnom kretanju svih građana EU-a. Ipak, Francuska nije doživjela ozbiljnije sankcije EU-a po tom pitanju. (Erceg, *Novosti*, 11. rujna 2010.). U nas je eklatantan primjer pritisak mještana Škabrnje na romsku obitelj Đanija, koja je naposljetku primorana da napusti tek kupljeno zemljište u tome dalmatinskom mjestu, koji je uzbudio hrvatsku javnost u svibnju 2012., no bez pravnih posljedica za mještane/lokalne vlasti, ili mjera aktivne politike koje bi ovakve slučajeve prevenirali, iako su institucije za zaštitu ljudskih prava reagirale (*Sviličić, Jutarnji list*, 3. svibnja 2012.).

¹⁵ Neslužbena procjena broja Roma preuzeta je iz *Nacionalnog programa za Rome Vlade RH* iz 2003. godine, u kojem se citiraju izvori nevladinih i međunarodnih organizacija.

Suprotno raširenim predrasudama o tome kako su Romi nomadi, u nas ih danas obilježava sjedilački način života, a velika većina izjašnjava se kako želi postići državljski status, te uz mnoge birokratske, informacijske i financijske prepreke u postizanju toga statusa, u tome ipak sve više uspijevaju.

Iako dijele zajedničke identitetske osjećaje, Romi nisu homogena zajednica. U Hrvatskoj su, k tome, Romi govornici triju posve različitih jezika. Romskoga, bajaškog¹⁶ i albanskog. Isto tako, Romi u Hrvatskoj pripadnici su svih triju dominantnih vjera, kao i ostalih vjerskih zajednica, a dio ih je ateista.

Demografski podaci govore nam s jedne strane o vrlo visokoj stopi nataliteta u odnosu na većinsko stanovništvo, ali i zabrinjavajuće niskoj stopi doživljenja.. Na europskoj razini Romi u prosjeku žive 20 kraće od pripadnika većinskog stanovništva¹⁷. Ovaj podatak govori o još uvijek nedopustivo niskoj razini kvalitete života u 21. stoljeću.

Romkinje su često „dvostruko diskriminirane“: Izložene su, osim teškim socialnim prilikama, i različitim oblicima ugnjetavanja od muških članova obitelji i/ili starješina naselja.¹⁸ No, postoje naznake kako se ovaj trend rodne neravnopravnosti bitno mijenja u mlađih obitelji. O dobrim učincima javnog obrazovanja i društvene klime u odnosu na pitanje ravnopravnosti spolova posljednjih godina, govori i podatak da razlika u stopi pismenosti između djevojaka i mladića u dobnoj skupini do 24 godine gotovo da ne postoji. Romkinje postižu i iznimne uspjehe na višim obrazovnim razinama.¹⁹

¹⁶ Dok je jezik Roma Bajaša iz Mađarske u određenu stupnju standardiziran, u Hrvatskoj u tom smjeru prvi korak predstavlja tek priručnik *Drugi jezik hrvatski: Poučavanje hrvatskoga kao nematerinskoga jezika u predškoli i školi s posebnim osvrtom na poučavanje govornika bajaškoga romskoga* (ur. Lidija Cvikić, *Profil*, 2007.), namijenjen učiteljima i školama koje poučavaju dvojezične, prvenstveno romske učenike, a koji sadrži prvi lingvistički opis bajaškog jezika u Hrvatskoj te mali bajaško-hrvatski rječnik, uz teorijsku podlogu za poučavanje drugoga jezika u školama te radne listove za učitelje i pomagače u nastavi.

¹⁷ Roma Health Report, Health Status of the Roma population – data collection in the Member States of the European Union, European Commission, rujana 2014. Dostupno na http://ec.europa.eu/health/social_determinants/docs/2014_roma_health_report_en.pdf

¹⁸ Novak, Jagoda i sur. (2007). *Zapošljavanje Roma i Romkinja – procjena stanja, potrebe i preporuke*, Zagreb, iDEMO Institut za demokraciju. Dostupno na: <http://www.idemo.hr/attachments/article/55/Zapo%C5%A1ljavanje%20Roma%20i%20Romkinja%20E2%80%93%20procjena%20stanja,%20potrebe%20i%20preporuke.pdf>

¹⁹ Podaci MZOŠ-a koji se od 2008./2009. godine sustavno prikupljaju, pokazuju kako ne samo da razlika u broju djevojčica i dječaka u višim razredima osnovne škole gotovo da je i nestala (što je bio trend kod Roma proteklih desetljeća) nego i da djevojke redovito postižu izvrsne obrazovne rezultate kada ovu prvu „prepreku“ osnovne škole prijeđu, pa je tako veći broj studentica Romkinja, a dominiraju i nad muškim kolegama u najzahtjevnijim srednjoškolskim programima poput gimnazija i umjetničkih škola (MZOŠ, obrazovanje nacionalnih manjina, službene internetske stranice).

Djeca su posebno ranjiva skupina zbog uvjeta u kojima žive njihove majke na koje su orijentirana, isključenosti roditelja iz svijeta rada i obrazovanja, tako i zbog iznimno loših stambenih uvjeta²⁰. Mnogobrojnost djece u romskim obiteljima pojačava težak položaj djece, a povezana je i s činjenicom da dječji doplatk nažalost u prosjeku čini važnu stavku prihoda romskih obitelji, jer šansu za zaposlenje Romi u Hrvatskoj dobivaju rjeđe - bilo zbog predrasuda poslodavaca (diskriminacije), bilo zbog nedovoljnog obrazovanja, bilo zbog izgubljenog povjerenja i nastojanja da legalizirani posao uopće traže. Čak 9% Roma živi u *apsolutnom siromaštvu*²¹ dok se velika većina Roma, njih čak 92%, u odnosu na 42% ostalog stanovništva u romskome susjedstvu, mogu smatrati relativno siromašnima. Čak polovina Roma u Hrvatskoj ne može si priuštiti potrebne lijekove, a stambeni su uvjeti znatno lošiji od prosjeka, iako se posljednjih deset godina puno učinilo na uvođenju infrastrukture i legalizaciji kuća.

Romi su u 3 i pol puta većem riziku od nezaposlenosti od prosječna građanina RH. Od 2010. pa do 2013. godine ipak se bilježe minimalni pomaci u broju zaposlenih Roma u ovome području, zbog mjera za Rome koje provodi HZZ prema spomenutim Strategijama.

Što možemo činiti? Obrazovanje kao izvor diskriminacije ili ključ uspjeha

Romi, za razliku od svih ostalih nacionalnih manjina u Hrvatskoj, nemaju svoju matičnu državu koja bi štitila prava nacionalnih manjina i po tome su jedinstvena zajednica u Europi, što ih politički opet stavlja u teži položaj.

Treba prvenstveno razumjeti da se Romi koji žive u getoiziranim sredinama, u susretu s takvim često visoko birokratiziranim institucijama, od kojih je prva najčešće škola, a slijede općina, županija, centri za socijalnu skrb, domovi zdravlja itd., od početka osjećaju izoliranima. Uz prosječno nižu obrazovnu razinu te loše poznavanje hrvatskog jezičnog standarda, zazor od institucija kroz koje se u najvećoj mjeri ostvaruje socijalna uključenost, više je nego očekivan. Uz to, dio javnosti podržava stereotipe koji kažu kako je romski društveni položaj nepromjenjiv i „beznadan“, a sudbina Roma „predodređena“ za marginaliziran društveni položaj²². Biti Rom ili Romkinja stoga danas u kolektivnoj svijesti

²⁰ 53,8% romskih kućanstava nema pristup kanalizaciji ili septičkoj jami, 51,3% nema zahod, 50,0% nema kupaonicu, a 46,5% nema pitku vodu u vlastitome stambenom objektu. Nadalje, 18,7% kućanstava ne posjeduje vlastitu kuhinju, a 12,4% Roma živi bez električne energije (UNDP, UNICEF i UNHCR, 2014.).

²¹ Odnosno raspolaže s manje od 4,3 USD ili 29 kn na dan

²² Šućur, Zoran (2000). *Romi kao marginalna skupina*, Društvena istraživanja, 9, 2-3 (46-47), lipanj 2000., str. 211-227

ne znači samo biti pripadnik osebujne i vitalne manjinske zajednice nego se počesto povezuje sa specifičnim i teškim ekonomskim statusom, kao i životom u nereguliranoj, „sivoj“ zoni.

Zazor većine je, odmah nakon osoba druge seksualne orijentacije, u društvu i danas najizraženiji upravo spram Roma. Tzv. *socijalna distanca* spram Roma pokazuje se visokom u odnosu na druge skupine, iako postoje naznake da se nakon 2005. ona smanjuje pod utjecajem projekata, pozitivnih javnih kampanja, veće informiranosti građana i sličnih aktivnosti, ali i neplaniranih medijskih događaja i utjecaja suvremenih medija.²³ O ukorijenjenosti stereotipa o Romima u nas svjedoči i jezični sloj, riječi i sintagme, poprilično česte u hrvatskome govornom jeziku. Naime, na semantičkoj razini riječ *Cigan*, *Ciganin*, *Ciganka*²⁴ i njezine izvedenice, idiomi i poslovice u kojima se pojavljuje, imaju negativne konotacije.

U Hrvatskoj se Romi zalažu se prvenstveno za *obrazovnu integraciju*, tj. žele se školovati zajedno s ostalom djecom i mladima po zajedničkome kurikulumu. Romi ne ističu ideju odvojenoga manjinskog obrazovanja isključivo (ili većinom) na romskim jezicima, iako postoje inicijative iz romske zajednice da se Romi obrazuju po modelu C obrazovanja nacionalnih manjina. To znači da bi imali zajednički kurikulum s neromskom djecom, no 2-5 sati tjedno pohađali bi dodatnu nastavu gdje bi njegovali svoje jezike te kulturni identitet, kako obrazovanje ne bi nužno vodilo i *asimilaciji*. No, zasada se to u praksi ne događa, dok ostale nacionalne manjine ovaj model obrazovanja već uspješno provode.

U nesegregiranom i kvalitetnom obrazovanju ujedno leži i rješenje. Obrazovanje nije proces kojemu se djeca, pa tako niti romska djeca, trebaju prilagoditi, već se obrazovni proces prilagođava djeci, njihovim potrebama, načinima na koje mogu brzo usvajati gradivo, predznanjima i talentima. *Kvalitetno obrazovanje* za romsku djecu uključuje vrlo ranu predškolu, gdje bi svladala standardni jezik i predškolske vještine, ono uključuje i obrazovanje nastavnika i ravnatelja za viša očekivanja i veća davanja romskoj djeci, uključuje kvalitetan produženi boravak s mentorskom potporom i toplim obrokom za svu siromašnu djecu, stipendije za srednjoškolce/ke i studente/ice. Kvalitetno obrazovanje svakako isključuje

²³ Diplomski rad Natalije Grgić na katedri za psihologiju iz 2006., *Ispitivanje izraženosti predrasude prema Romima*, proučava pomake u stupnju predrasuda građana Hrvatske spram Roma u času i nakon pobjede javnosti omiljenog Hamdije Seferovića, koji se ponosio svojim romskim identitetom, u prvom ciklusu popularnog *reality showa* Big Brother, koristeći se Skalom socijalne distance te Skalom modernog rasizma. Autorica utvrđuje lagan pad stupnja predrasuda i stereotipizacije nakon spomenutog događaja, koji je imao širok medijski odjek, te istodobno ustanovljuje kako su predrasude mnogo manje izražene kod mlađe populacije, te kod žena, iako je socijalna distanca spram Roma u Hrvatskoj još uvijek relativno visoka.

²⁴ Riječ *Ciganin/-ka* potječe iz grčkog *Athinganos* i otuda ulazi u europske jezike u raznim varijantama. Danas se u hrvatskome jeziku smatra pogrđnim, pa i diskriminatornim nazivom za etničkog Roma ili Romkinju.

čisto „romske“ razrede ili škole. Sve su to mjere postojeće Nacionalne strategije uključivanja Roma koja je planirana za period 2013.-2020.

Istovremeno, u našem ponašanju moramo osvijestiti predrasude, ali još više moramo razumjeti Rome i Romkinje kada upoznamo neko njihovo ponašanje. Kako od djeteta kojemu nije data šansa naučiti hrvatski jezik u doba kada je takvo učenje lagano, da postiže odlične ocjene na tom istom jeziku čim se s njim susretne? Kako očekivati od djeteta koje nije bilo okruženo slikovnicama, bogatom infrastrukturom i prostorom za učenje, i čiji su roditelji i sami obrazovanje doživjeli kao traumu, da s lakoćom i interesom svladavaju gradivo. Dati Romima jednake šanse znači ne tražiti od njih ono što u njihovim okolnostima ne bismo činili sami. To je prvi korak u borbi sa stereotipima i diskriminacijom, to je prvi i glavni korak ka ravnopravnosti. Upravo obrazovanje nudi šansu Romima, šansu za čitav raspon različitih zanimanja, šansu za bolji društveni položaj, šansu da konačno doista „odaberu“ tip života koji će živjeti.

Nakon stoljeća izbjegavanja, zaziranja, izoliranja pa i progona i genocida, dužnost je neroma Romima pružiti „jednaku šansu“ – šansu za dostojanstven život dostojan čovjeka. Jer ne zaboravimo: Rom znači jednostavno čovjek.

Pitanja za raspravu:

1. Ima li Roma/Romkinja u vašoj školi ili razredu? Ako da, kojim jezikom govore kao materinskim?
2. Kakav je odnos kolega prema učenicima/cama Romima i Romkinjama, kakav je odnos škole, a kakav obrazovanju općenito, po vašem mišljenju?
3. Imate li prijatelja Roma ili Romkinju i jeste li ikad bili u romskome naselju?
4. Je li škola katkada organizirala posjet romskome naselju ili neku slobodnu aktivnost u kojoj su djeca učila neki od elemenatar romskog jezika, kulture, glazbene ili likovne umjetnosti itd.
5. Od kojeg stoljeća Romi žive u Hrvatskoj, prema povijesnim izvorima?
6. U kojim dijelovima Hrvatske ima najviše Roma i Romkinja?
7. Kakve sve oblike diskriminacije su Romi prošli kroz povijest? Što je segregacija, a što asimilacija?
8. Što sve RH danas čini da izjednači društveni položaj Roma? Kako vi shvaćate izjednačavanje društvenih šansi (mogućnosti)?
9. Zašto je položaj Romkinja dodatno težak pa kažemo da su dvostruko diskriminirane?

10. Koje su glavne obrazovne mjere Nacionalne strategije za uključivanje Roma 2013.-2020. i zašto je kvalitetno i nesegregirano obrazovanje važno? Koji su vaši prijedlozi da se osiguraju bolje obrazovne i društvene šanse Romima u Hrvatskoj i EU?

Dodatna literatura:

1. Liégeois, Jean-Pierre (2007): *Romi u Europi*, Zagreb, 2009.
2. Baranović, Branka (2009). *Život Romkinja u Hrvatskoj s naglaskom na pristup obrazovanju (izvještaj o rezultatima istraživanja)*, Udruga žena Romkinja Bolja budućnost, Zagreb, 2009. Dostupno na:
http://www.ijf.hr/socijalna_ukljucenost/adminmax/files/Izvjestaj_ZivotiObrazRomkinja.pdf
3. Cvikić, Lidija, ur. (2007), *Drugi jezik hrvatski, podučavanje hrvatskoga kao nematerinskoga jezika u predškoli i školi s posebnim osvrtom na poučavanje govornika bajaškoga romskoga*, Zagreb, Profil
4. Hrvatić, Neven (2014). *Novi put – Nevo drom – Nove kalja*, Interkulturalni pristup odgoju i obrazovanju Roma u Hrvatskoj, znanstvena monografija, Zagreb – Pitomača, Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta i Općina Pitomača
5. Kajtazi, Veljko (2008): *Romsko-hrvatski i hrvatsko-romski rječnik*, Biblioteca orientalia, Zagreb
6. Novak, Jagoda: *Politika obrazovanja Roma/Romkinja u Hrvatskoj: Egalitarni i multikulturalni pristup suzbijanju diskriminacije*, doktorska disertacija, mentor: Zoran Kurelić, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
7. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, pročišćeni tekst, *Narodne novine*, 155/02, 47/10, 80/10, 93/11
8. Zakon o suzbijanju diskriminacije (pročišćeni tekst, *Narodne novine*, 88/08, 112/012)